

BİR TÜRK SINOLOGUN GÖZÜNDEN DEVRİM ÖNCESİNİN ÇİN'İ: “ESKİ ÇİN'DEN NOTLAR”

Seriye SEZEN*

Öz

Türkiye, tarihsel kökenlerini araştırmada Çin kaynaklarını kullanmak amacıyla, Cumhuriyetin ilk fakültesi olan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Sinoloji Kürsüsü'nü kuran bir ülkedir. Kürsü'nün ilk mezunu ve Türkiye'nin ilk Sinologu Prof. Dr. Muhaddere Nabi Özerdim'dir. 1946'da genç bir Sinolog olarak Milli Eğitim Bakanlığı'na Çin Cumhuriyetine gönderilen ve orada iki yıl kalan Prof. Özerdim, bu seyahate ilişkin, ilkin gazete makalesi olarak yayınladığı gözlemlerini çok sonra “Eski Çin'den Notlar” başlıklı kitapta toplamıştır. Kitap, genç bir Türk Sinologun devrim öncesinin Çin'ine ilişkin kişisel gözlemlerini, görüşmelerini içermesi nedeniyle Türkçe Çin yazınında özel bir değere sahiptir.

Makalede önce Türkiye'de Sinoloji eğitiminin başlangıç yılları üzerinde durulmakta ve günümüzde Sinoloji ve Çince eğitiminin genel bir çerçevesi çizilmektedir. İkinci aşamada, Prof. Özerdim'in kısa yaşam öyküsünün verilmesinin ardından, “Eski Çin'den Notlar” kitabına dayalı olarak yazarın devrimden hemen önceki Çin'e ilişkin gözlemleri değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Muhaddere Nabi Özerdim, Eski Çin'den Notlar, Türkiye'de Sinoloji Eğitimi, Çin Cumhuriyeti, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türkiye'de Çince Öğretimi.

Abstract

The Pre-revolution Era of China from a Turkish Sinologist's Point of View: “Notes from the Former China”

A Sinology Department was established in 1935 at the Faculty of Letters, in order to use Chinese resources for the research of Turkey's historical background. Prof. Dr. Muhaddere Nabi Özerdim was the first graduate student and the first

* Prof. Dr., Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) Öğretim Üyesi.
ssezen@todaie.gov.tr

Turkish Sinologist. As a young Sinologist Prof. Özerdim was sent to the Republic of China by the Ministry of National Education in 1946. She stayed there for two years. Then she published a book titled "Notes from the Former China", which included her observations during her visit. As this book reflects some personal observations and interviews on China, which was on the threshold of socialist revolution, it is of great importance in the Turkish literature on China.

This article firstly emphasizes the beginning of Sinology education and gives an overall summary of current Sinology education and Chinese teaching in Turkey. Secondly, it gives a brief life story of Prof. Özerdim. Finally, it aims to interpret Prof. Özerdim's observations in her book.

Keywords: *Muhaddere Nabi Özerdim, Notes from the Former China, Sinology Education in Turkey, the Republic of China, the Faculty of Letters, Chinese Teaching in Turkey.*

1.Giriş

Türkiye, daha Cumhuriyetin erken dönemlerinde, Çin dili ve uygarlığını inceleyen bilim dalı olan Sinolojiyi üniversite programlarına koymuş bir ülkedir. Sinoloji Kürsüsü, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk fakültesi olarak Atatürk'ün direktifiyle 1935 yılında kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin (DTCF) ilk bölümleri arasındadır. Bölümün kurulmasındaki amaç, Orta Asya Türk tarihinin aydınlatılmasında

Çince'nin bir kaynak dil olarak kullanılmasıdır. O tarihlerde, Türkiye'nin yetişmiş insangücü DTCF'de kurulan kürsüleri, özellikle Sinolojiyi besleyecek boyutta değildir. Dolayısıyla bu kürsülerin kuruluş aşamasında, geniş ölçüde yabancı bilim insanlarından yararlanılmıştır.¹ Türkiye bu dönemde diğer ülke uzmanlarının yanı sıra geniş ölçüde Alman akademisyenlerden yararlanmıştır. "Hitler Almanyası"ndan uzaklaşmak zorunda kalan bilim adamlarına kapılarını açan Türkiye Cumhuriyeti hem bu kişilere güvenli bir çalışma ortamı sunmuş hem de genç Cumhuriyetin onların akademik bilgisinden yararlanmasını sağlamıştır.

Sinoloji Kürsüsü'nü kuran ve geliştiren de 1930'larda Türkiye'ye gelen iki Alman bilim insanıdır. Kürsü, Alman Türkolog Annemarie von Gabain (1901-1993) tarafından kurulmuştur.² Berlin Üniversitesi'nde Sinoloji

¹ Çelebi'nin (2003:264) DTCF arşivlerine dayalı araştırmasına göre 1940'ların başlarında fakültede çoğu Alman olan 17 bilim adamı görev yapmaktadır. Bu akademisyenlerin görevli olduğu kürsüler ise şöyledir: Felsefe, Arkeoloji, Coğrafya, Klasik Diller, Asuroloji, Hititoloji, Hindoloji, Slav Dilleri, Sinoloji, Hungaroloji, Fransız Dili, Alman Dili, İngiliz Dili.

² Ankara Üniversitesi DTCF Sinoloji Anabilim Dalı (ABD) Başkanı Prof. Dr. Bülent Okay'la, Ankara'da 23.08.2011 tarihinde yapılan görüşme.

eğitiminden sonra Türk dillerine yönelen Prof. von Gabain, eski Türkçe ve Uygurca çalışmalarıyla tanınan Türkologdur.³ Prof. von Gabain, Afet İnan'ın daveti üzerine (Ölmez, 1993: 290) 1935-1937 yılları arasında DTCF'de Sinoloji profesörü olarak çalışmıştır. 1937 yılında ise bölümde bir başka Alman bilim adamı, Sinolog Prof. Dr. Wolfram Eberhard (1909-1989)⁴ çalışmaya başlayacaktır. 1948 yılına kadar sözleşmeli olarak fakültede çalışan Prof. Eberhard, Sinoloji Kürsüsü'nün kurumsallaşmasına katkıda bulunduğu gibi bugün hâlâ başvurulan yayınlar da üretmiştir. Prof. Eberhard'ın 1947 tarihli *Çin Tarihi* başlıklı kitabı, bilindiği kadarıyla Çin'i konu alan akademik nitelikte ilk Türkçe telif kitaptır.⁵ Bu kitap daha sonra İngilizce, Almanca ve Fransızca'ya çevrilmiştir.

DTCF Sinoloji Anabilim Dalı (ABD) yakın zamana kadar Çincenin öğretildiği tek kaynak olagelmıştır. Günümüzde üniversite düzeyinde ikinci kaynak, 1998'de kurulan, Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çin Dili ve Edebiyatı Bölümüdür. 1980 sonrasında Türkiye ile Çin arasında diplomatik, kültürel ve özellikle ticari ilişkilerin canlanmasıyla birlikte Çince de çekici bir yabancı dil haline gelmiştir.

Halen başta TÖMER⁶ ve Konfüçyüs Entitüsü'nün⁷ yanı sıra özel öğretim kurumlarında da Çince öğretilmektedir. Ayrıca DTCF Sinoloji ABD'nin girişimiyle Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı liselerde, Polis Akademisi'nde ve Kara Harp Okulu'nda Çince dersler okutulmaktadır.⁸

³ Alman Türkolog Wilhelm Bang-Kaup ile Annemarie von Gabain'in birlikte işledikleri eser, Turfan Kazılarında Bulunan Uygur Yazmaları *Türkische Turfantexte* adıyla altı bölüm halinde 1929-1934'de yayımlanmıştır. Von Gabain'in *Alttürkische Grammatik* adlı eseri, 1941'de Mehmet Akalın tarafından, *Eski Türkçenin Grameri* adıyla Türkçeye çevrilmiştir (Eren, 1993; Ölmez, 1993; Von Gabain, 2009). Türkçe'ye çevrilen makaleleri için bkz.: Von Gabain, (2009).

⁴ Eberhard'ın derli toplu bir özgeçmişi ve yayın listesi için bkz.: Cohen (1990). Eberhard Ankara'dan ayrıldıktan sonra Türkiye'ye olan ilgisini koparmamış ve Türk halk masallarıyla ilgilenmiştir. Pertev Naili Boratav ile birlikte 1953'te, *Typen Türkischer Volksmärchen* [Türk Halk Masalları Türleri-Types of Turkish Folktales]; 1955'de de, *Minstrel Tales From Southeastern Turkey* [Güneydoğu Anadolu Aşık Masalları] adlı kitaplarını yayımlamıştır.

⁵ Wolfram Eberhard'ın Türkçe'ye çevrilmiş ilk kitabı, Nimet Uluğtuğ'un çevirisiyle 1942 yılında Türk Tarih Kurumu yayınlarından çıkan, *Çin'in Şimal Komşuları: Bir Kaynak Kitabı* başlıklı çalışmasıdır.

⁶ Ankara Üniversitesi Türkçe ve Yabancı Dil Araştırma ve Uygulama Merkezi.

⁷ Konfüçyüs Enstitüleri, Çin hükümetinin desteği, Çin'den ve ilgili ülkeden eğitim kurumlarının işbirliği ile kurulmaktadır. Halen 101 ülkede faaliyet gösteren 340 Konfüçyüs Enstitüsü bulunmaktadır (Cao, 2011:21). Türkiye'deki ilk örneği, Xiamen Üniversitesinin işbirliği ile 2007 yılında ODTÜ'de kurulan Konfüçyüs Enstitüsü'dür. İkincisi ise Şanghay Üniversitesinin işbirliği ile 2009 yılında Boğaziçi Üniversitesi'nde faaliyete geçmiştir.

⁸ AÜ DTCF Sinoloji ABD Başkanı Prof. Dr. Bülent Okay'la, Ankara'da 23.08.2011 tarihinde yapılan görüşme.

Diğer yandan, akademik inceleme alanı olarak Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), Türk gençlerinin ilgi alanına giderek artan ölçüde girmektedir. Yurtdışı eğitim burslarının yıllarca daha çok Batılı ülkelere yöneltildiği Türkiye’de artık bu bursların kapsamına ÇHC de girmiş durumdadır. Ayrıca, son yıllarda DTCF Sinoloji ABD mezunları da ÇHC hükümetinin verdiği burslarla Çin’e gitmeye başlamışlardır.⁹ Günümüzde yükseköğrenimini, yüksek lisans veya doktora öğrenimini ÇHC’de yapan Türk gençleri bulunduğu gibi, ÇHC, yurtiçinde yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin de konusunu oluşturmaktadır. Türkiye’de DTCF Sinoloji ABD dışında ¹⁰ henüz münhasıran Çin’i konu alan yüksek lisans programı bulunmamakla birlikte, 2008-2009 akademik yılından itibaren ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Asya Çalışmaları Yüksek Lisans Programı yürütülmektedir. Program, Çin, Japonya, Güney Kore, Hindistan ve Avustralya başta olmak üzere Doğu ve Güney Asya ülkelerini kapsamaktadır.

Günümüzde tüm dünyayı uyarıcı bir büyüme sürecinde olan ÇHC’ne ilişkin devasa bir uluslararası yazın oluşmuş durumdadır. Türkçe yazın son yıllardaki ivmeye rağmen uluslararası yazına oranla kısırdır. Kendi geçmişini Çin kaynakları üzerinden araştırmaya ihtiyaç duyacak ölçüde ÇHC ile köklü tarihsel bağları olan ve bu amaçla, tüm yokluklara rağmen üniversite düzeyinde bilimsel örgütlenmeye daha erken Cumhuriyet döneminde giden Türkiye için bu durum üzücü ve düşündürücüdür. Daha da vahim olanı, ÇHC’nin dünya siyasetinde ve ekonomisinde giderek belirleyici hale geldiği ve Türkiye’nin ÇHC ile çok boyutlu ilişkilerinin canlandığı günümüzde 76 yıllık bir geçmişi olan DTCF Sinoloji ABD’nda yalnızca bir profesörün¹¹ görev yapmasıdır. 1930’ların Türkiye’sinde Sinoloji Bölümünün yabancı uzmanların öncülüğünde kurulması ve geliştirilmesi anlaşılır bir durumdur. Ancak yaklaşık 80 yıl sonra bölümün dar bir akademik kadroya sıkışmış/sıkıştırılmış olması üzücüdür. Sinoloji ve benzer doğu dillerinden mezun olanların istihdam olanaklarının en azından yakın döneme kadar kamu kurumlarıyla sınırlı olması, bu bölümlerin devlet politikalarıyla desteklenmesini gerektirmektedir. 2005 yılından itibaren bölümün akademik kadrosunun zenginleştirilmesi yönünde atılan adımlar, bölümün güçlendirilmesi konusunda umut vericidir.

⁹ Aynı görüşme.

¹⁰ DTCF Sinoloji ABD’nda yüksek lisans ve doktora programları yürütülmektedir. Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çin Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde ise henüz yüksek lisans programları açılmamıştır.

¹⁰ DTCF Sinoloji ABD’nda yüksek lisans ve doktora programları yürütülmektedir. Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çin Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde ise henüz yüksek lisans programları açılmamıştır.

¹¹ Halen ABD başkanı olan Prof. Dr. Bülent Okay.

Bu yazının amacı, Türkiye'de Sinoloji öğretiminin başlangıç yıllarına dikkat çekmek ve DTCF Sinoloji Kürsüsü'nün ilk mezunlarından olan ve Türkiye'nin ilk Sinologu Prof. Dr. Muhaddere Nabi Özerdim'i ve Sinolojiye katkılarını, 1940'lı yıllardaki Çin gözlemlerini içeren "*Eski Çin'den Notlar*" başlıklı çalışması aracılığı ile anmaktır.

2. Prof. Dr. Muhaddere Nabi Özerdim

Prof. Dr. Muhaddere Nabi Özerdim, Ankara Üniversitesi DTCF'nin yetiştirdiği ilk Sinologdur. Sinoloji bölümünün ilk mezunu olan Prof. Özerdim aynı zamanda Türkiye'nin ilk kadın Sinologudur. 1935 yılında öğrenci olarak girdiği Sinoloji Bölümü'nden 1983 yılında emekli olduğuna göre, demek ki yaklaşık 50 yılını Sinolojiye adanmıştır.

Nabi ve Leyla Özerdim'in çocuğu olarak 1916 yılında Bergama'da doğan Prof. Özerdim, 1935 yılında İzmir Kız Muallim Mektebinden mezun olmuştur. Aynı yıl girdiği DTCF Sinoloji Kürsüsü'nden 1940 yılında mezun olmasının ardından 1943 yılına kadar "ilmi yardımcı" sıfatıyla aynı fakültede görev yapmıştır. 1944 yılında Sinoloji Kürsüsü'ne asistan olarak girmiştir. 1943 yılında, Prof. Wolfram Eberhard denetiminde yazdığı, "Milattan Sonra IV-V Asırda Çin'in Şimalinde Hanedan Kuran Türklerin Şiirleri" başlıklı tezi ile doktor unvanını almıştır. 1946 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na gönderildiği Çin'de iki yılı aşkın süre kalmıştır. 1951 yılında doçent olan Prof. Özerdim, 1958 yılında, Türk-Çin Kültür Anlaşması uyarınca Tayvan'a konuk öğretim üyesi olarak gönderilmiş ve dokuz ay bilimsel çalışmalarını burada sürdürmüştür. 1963 yılında Sinoloji Kürsüsü başkanlığına atanan Prof. Özerdim 1969 yılında profesör olmuştur. 1983 yılında yaş haddinden emekli olan Prof. Özerdim'in yaşamı, 19 Aralık 1991 yılında Ankara'da sona ermiştir (Okay, 1993).¹² Prof. Özerdim, beş çeviri ve bir telif kitabı ve çok sayıda makalesi ile Türkiye'deki Çin yazının temellerini atmış, geleceğin Sinolog kadrosunun oluşturulmasına önemli katkı sağlamış ve uluslararası bilimsel toplantılarda Türkiye'yi temsil etmiştir.

¹² Türkiye'nin ilk Sinologu unvanını taşıyan Prof. Özerdim hakkında, öğrencisi ve asistanı olan Prof. Dr. Bülent Okay'ın bu makalede yararlanılan çalışması dışında güvenilir ayrıntılı bilgiye ulaşılamamıştır. Bu, önemli bir eksikliklerdir. Üniversitelerde, araştırma kurumlarında, kişilerin ölümlerini beklemeden, emekliye ayrıldıklarında kapsamlı bir özgeçmiş hazırlanması ve bunların kullanıma açılması geleneği yerleştirilmelidir. Armağan kitaplar bu işlevi yerine getirmekle birlikte, gönüllülüğe dayalı olarak ve çoğu zaman bir ya da iki kişinin özverisiyle ve emeğiyle hazırlanan bu çalışmaların ortaya çıkışında daha çok kişisel ilişkiler belirleyici olabilmektedir. Oysa burada önerilen, seçici olmayan kurumsal bir girişimdir.

3. 1940'larda Çin'e Yolculuk Serüveni

Prof. Özerdim 1946 yılında Milli Eğitim Bakanlığı bursuyla bilgisini ve görgüsünü artırmak amacıyla Çin'e gönderilmiştir. 1948 yılı yazına kadar Çin'de kalan yazar, bu süre içinde Nanjing'de klâsik ve çağdaş Çince üzerine çalışmış ve Pekin'de Çince kursuna devam ederek konuşma dilini ilerletmiştir. Çin'den ayrılmadan önce Bayan Chiang Kai Shek ile de görüşme olanağı bulmuştur.

Prof. Özerdim'in Çin'e gitme nedeni, kendi anlatımıyla, altı yıllık çalışmalarını yerinde ilerletmek, konuşma dilini öğrenmek ve sadece kitaplardan öğrendiği Çin'i görmek ve bu alanda inceleme yapmaktır. Dönem, 2. Dünya Savaşının hemen sonrasındır ve doğuya, Çin'e gitmek kolay değildir. Kendisine, Bağdat-Hindistan yolunu izlemesi salık verilir. 18 Nisan 1946'da İstanbul-Bağdat ekspresiyle Ankara'dan ayrılan yazar, Bağdat'tan Basra'ya, buradan da bir İngiliz deniz uçağı ile Karaçi'ye geçer. Karaçi'den, Şanghay'a köpek balığı ve pamuk taşıyan bir İngiliz şilebine biner ve yaklaşık iki ay süren meşakkatli bir yolculuktan sonra 3 Haziranda Şanghay'a ulaşır. Buradan trenle, Şubat 1947'ye kadar kalacağı Nanjing kentine gider. Nanjing'den bir Amerikan askeri uçağı ile Pekin'e geçer ve burada Amerikalıların açtığı ve daha çok misyonerlerin katıldığı bir dil okuluna devam eder.

O dönemde Mao önderliğinde Kızıl Ordu ile milliyetçi güçler arasında çatışmalar tüm şiddetiyle sürmektedir. Kızıl Ordu'nun Pekin'e yaklaşması üzerine Kasım 1947'de Pekin'den ayrılarak Şanghay'a ve buradan Nanjing'e geçer. 18 Temmuz 1948'de uçakla, Şanghay, Hong Kong, Bangkok, Kalküta, Yeni Delhi, Karaçi ve Şam yolunu izleyerek, Çin'den ayrılışından 10 gün sonra, 28 Temmuz 1948'de İstanbul'a ulaşır.

4. "Eski Çin'den Notlar"

Prof. Muhaddere Nabi Özerdim'in (1987), 1940'lı yıllarda Çin'e yaptığı bu seyahatin notlarından oluşan *Eski Çin'den Notlar* başlıklı kitabı, bir Türk akademisyenin yerinde gözlemlerini içermesi açısından özel bir konuma sahiptir. Kitabın baskı yılı 1987 olmakla birlikte, kitabı oluşturan yazılar, 1940'lı yılların sonlarında Ulus, Cumhuriyet, Yeni Asır gazeteleri ile Ülkü Dergisi'nde yayımlanmıştır. Demek ki *Eski Çin'den Notlar*, bu gazete ve dergi yazılarını, basımlarından kırk yıl sonra, 1987'de bir araya getiren bir kitapçıktır. Yazarın kırk yıl önce yayımladığı gezi notlarını hangi dürtüyle 1980'lerin sonunda kitaplaştırdığını ne yazık ki bilemiyoruz. Üstelik bir yayınevi bilgisi olmadığına göre kitabı kendi olanaklarıyla bastırıldığı anlaşılıyor. Belki de emeklilik sonrasındaki zaman elverişliliği böyle bir çabaya olanak tanıdı; ya da ÇHC'nin 1980'lerin başındaki dönüşümü ve

buna bağlı olarak Türkiye-Çin ilişkilerindeki canlanma kendisini harekete geçirdi. Elbette bunların hepsi bir tahmin ve belki de hiçbirinin geçerliliği yoktur. Çünkü yazar, çalışmanın giriş kısmında yalnızca, zamanında gazete ve dergilerde yayımladığı yazıları "bu kez, bir kitapta toplamakta yarar gördü(ğünü)" yazmakla yetinmiştir.

Kitapta Çin gözlemleri 17 başlık altında toplanmıştır. Başlıklardan da anlaşılacağı gibi bu gözlemler Çin'in toplumsal, kültürel öğelerini içermektedir ve apolitiktir: *Çin'le İlk Temas, Çin ve Yabancılar, Çin'de Atatürk, Madam Chiang Kai Shek'le Bir Görüşme, Peiping¹³ Şehri, Peiping'de Yazlık Saray, Çin Seddine Bir Gezi, Konfüçyüs Tapınağını Ziyaret, Peiping'de Bir Düğün, Peiping'de Bir Çin Lokantası: Peiping Örneği, Müslüman-Çin Lokantasında Bir Moğol Yemeği, Bizim Sokak, Çin'de Tiyatro, Çin'de Kadın, Çin'in Cenneti: Hangchow, Köyde Yaşam, Nangink [Nanjing] ve Komünistler.*

Yazar, devrimin arifesinde, komünistler ile Chiang Kai Shek güçleri arasında çatışmaların tüm şiddetiyle sürdüğü bir dönemde Çin'de bulunmasına rağmen, kitapta bu mücadelenin izlerinin hiç yer almaması ilginçtir. Ülkenin içinde bulunduğu politik ve silahlı mücadeleye karşı kapalılık, yazarın belki Çin'de içinde yer aldığı çevrenin koşullarından kaynaklanmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla yazar bir Amerikan okulunda batılı öğrencilerle bir aradadır ve ders dışı zamanlarını, oradaki Türk kökenli ailelerle de zaman zaman bir araya gelmekle birlikte daha çok yine bu kişilerle geçirmektedir. Belki de yazarın, Çin'in tarihine, diline ve kültürüne odaklı eğitimi bu tür bir bakış açısı kazandırmamıştır. Kitapta yalnızca "Nangink [Nanjing] ve Komünistler" başlıklı, Türkiye'ye döndükten sonra yazılmış olan son bölümde, sosyalist devrime, üzücü bir gelişme olarak gönderme yapılmaktadır. Ankara Radyosu'nun Nisan 1949'da "Nangink [Nanjing] Çin komünistleri tarafından alındı. Sokaklara dağılan askerler büyük binaları yağma ediyorlar" haberi, yazarı derinden üzer ve onu Çin'deki günlerine döndürür. Yazar, Chiang Kai Shek güçleri ile komünistler arasındaki çatışmalara, Tianjin-Pekin arasındaki tren yolculuğunda yaşadığı sıkıntılar vesilesiyle (yol üzerindeki köprülerin tahribatı, sıkıyönetim koşulları vb) ve Chiang Kai Shek rejimi yanlısı bir bakış açısıyla değinmektedir. Yazar, siyasal tavrını, izleyen dönemde Chiang

¹³ Ülke tarihinde 850 yıl başkentlik yapan (*Beijing's Siheyuan*, 2008) Pekin o tarihte başkent değildir. 1928 yılında Chiang Kai Shek döneminde hükümet merkezi Güney Başkent anlamına gelen Nanjing'e taşınmış ve siyasi merkezin güneyde kaldığını göstermek amacıyla bugünkü Pekin'in (kuzey başkent anlamındaki Beijing) adı Kuzey Barışı anlamına gelen Peiping olarak değiştirilmiştir (Wasserstrom, 2010: 76). Devrimden sonra Pekin yeniden Beijing adını alarak başkent olmuştur.

Kai Shek'in eserlerinden yaptığı çevirilerde daha açık göstermiştir.¹⁴ Bu çevirilerden, *Sovyet Rusya Çin'de* başlıklı eserin önsözünde, komünizmi dünyayı tehdit eden bir olgu olarak görmekte (Chiang, t.y.: 5) ve Tayvan'ı, "kızıl rejimi Çin'den atmak ve tekrar anavatana dönmek için büyük gayretler sarfedildiği kuvvetli bir antikomünist kale" olarak değerlendirmektedir (Chiang, t.y.: 7).

5. "Eski Çin'den Notlar"dan Notlar

Prof. Özerdim'in Çin'de bulunduğu dönem her iki ülkenin yakın tarihlerinde köklü rejim değişikliğinin yaşandığı, imparatorlukların yerlerini cumhuriyet rejimine bıraktıkları dönemdir. Çin'de cumhuriyetin ilanının üzerinden 35, Türkiye'de 23-24 yıl geçmiştir. Dolayısıyla o dönemde Çin'in entelektüel kesimlerinde Çin'deki bu dönüşüm ile Atatürk devrimleri arasında paralellikler kurulduğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilgiyle izlendiği anlaşılmaktadır. Çinlilerin Atatürk'e ve Atatürk devrimlerine olan ilgisinden gururlanan yazar, davet üzerine, Nanjing Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesinde verdiği "Türk Devrimleri" konulu konferansı da Çinli gençlerin ilgiyle izlediklerinden söz etmektedir (Özerdim, 1987: 18). Bayan Chiang Kai Shek ile yaptığı görüşmede de onun sorusu üzerine "modern Türk kadını'nın o günkü toplumsal durumu hakkında bilgi verir. Bu görüşmede kendisinin neden Çince öğrenmek istediği sorusunu ise şöyle yanıtlar:

Çok eskiden Türklerle Çinliler komşu oldukları, kültürce birbirlerinden pek çok şey aldıkları için eski tarihimizin, uygarlığımızın aydınlanmasına yarayacak malzemenin ancak Çin kaynaklarından elde edilebileceği düşüncesiyle Çin dili okutulmaktadır. İşte ben de bu amaçla bu yolda çalışmaktayım. (Özerdim, 1987:23)

5.1. Batılıların Türkiye'ye ve Çin'e Bakışı

Yurtdışına çıkan birçok Türkün değişmez kaderi, yabancıların Türkiye hakkındaki, çoğu zaman bilgisizlikten ya da tek yanlı bilgilenmeden kaynaklanan önyargılarını giderme ve onları doğru bilgilendirme çabasıdır.

¹⁴ Prof. Özerdim, Chiang Kai Shek'in, 1945 yılında *Çin'in Mukadderatı* (Choung-kuo Chih-min-Yün), 1960'lı yılların başında da *Sovyet Rusya Çin'de* (Su-wu Tsai Chung-kuo) adlı eserlerini çevirmiştir. İkinci eser yayımlanmıştır (Chiang, t.y.), ancak ilk eserin basıldığına ilişkin bir bilgi elde edilememiştir. Eserle ilgili bir değerlendirme için bkz.: Özerdim (1945). Bu çalışmalara dikkatimi çeken, Prof. Özerdim'in yakını Doç. Dr. Uğur Ömürgönülşen'e teşekkür ederim.

Prof. Özerdim'in de aynı çabaya girdiğini görmekteyiz. Devam ettiği dil okulunda Avrupalı gençlerin Atatürk ve genç Türkiye Cumhuriyeti hakkında doğru bilgi sahibi olmalarına karşın Amerikalı gençlerin pek az ve çoğu zaman yanlış bilgilere sahip olduklarından yakınmaktadır. Ancak yaptığı özel görüşmeler ve hazırladığı Çince ödevler sayesinde yabancıların çok şey öğrendiklerini belirten yazarın (Özerdim, 1987: 16) bu konuda özel çaba gösterdiği anlaşılıyor.

Diğer yandan yazar, Çin'de yalnızca bir hafta, hayli konforlu koşullarda yaşadktan sonra, Çin hakkında "her şey ne kadar güzel" havasında değerlendirmelerde bulunan Amerikalı gençleri de eleştirmektedir. "Bir hafta içinde yalnız Çin değil hiçbir memleket anlaşılabilir" (Özerdim, 1987: 15) diyen yazar, bir toplumu, hatta bir kişiyi tanımanın ancak ona yavaş yavaş nüfuz ederek mümkün olacağını ve bunun da zaman alacağını belirtmekte ve Amerikalı gençlerin aslında Çin'i değil, Çin'de buldukları koşulları, oradaki yaşamlarını sevip beğendiklerini vurgulamaktadır.

5.2. Pekin'de Günlük Yaşam

Yazar 1940'ların Pekin'ini; "(a)sfalt caddelerini süsleyen renkli, oymalı kemerleri, görkemli sarayları, zengin müzeleri, eşsiz tapınakları ve dar uzun" sokaklarıyla tam bir Çin şehri, "tarihsel güzel bir yer" olarak nitelendirmektedir (Özerdim, 1987: 26). Günümüzün Pekin'i ise bu tarihsel özelliklerini korumakla birlikte, dikey ve kente yeni gelenleri biraz ürperten yüksek binaları, geniş bulvarları ve karmaşık trafiği ile giderek bir bilim kurgu filmi kentine dönüşmektedir. Oymalı kemerler, görkemli saraylar, eşsiz tapınaklar, yeni ve teknoloji yoğun binaların gölgesinde neredeyse artık maket gibi kalmaktadır.

Prof. Özerdim'in Pekin gözlemleri, dönemin kentsel altyapı hizmetleri ile toplumsal sınıfların günlük yaşamlarının ipuçlarını da içermektedir. Pekin'in asfalt caddelere açılan ve ancak bir otomobilin geçebileceği kadar genişlikteki sokakları kışın diz boyu çamur, yazın toz ve toprak içindedir. Bu sokaklar yaz mevsiminde yoksulların günlük yaşam alanlarına dönüşmektedir.

Yarım düzüneyi bulan çocuklarıyla başa çıkamayan anne onları sokağa salar ve kendi işine bakar. Kapısının önünde çamaşırını yıkar, yemeğini yapar, dikişini diker, bir taraftan da komşusuyla çene çalar. Akşamları da bu kapıların önü bir lokanta halini alır. Herkes alçak masaların etrafına toplanır, oradan geçenlere aldirmayarak yemeklerini yerler. (...) Bir saat sonra ise masaların yerine bambu karyolalar konur ve sokak bu

sefer yatakhaneye çevrilir. Bambu karyolaları olmayanlar yerde hasır üstünde yatarlar. Karı koca, çocuk çocuk hep bu bambu karyola üstünde genişlemesine yatarak uyurlar. (...) Sabahleyin ise iş yerine gitmeğe hazırlanan kimseler yarı çıplak bir halde kapıları önünde küçük bir leğen içinde yüzlerini yıkar dişlerini fırçalarlar. (Özerdim, 1987: 54-55)

Yoksulların günlük yaşamlarındaki bu saydamlık zengin sınıfta yoktur; tam aksine onların yaşamlarına kapalılığın egemen olduğunu anlıyoruz:

Peiping'deki evler de bizim için çok enteresandır. Ekserisi eski biçimdedir. Bu sokaklardan geçerken etrafınızda evleri değil sadece yüksek duvarları, kırmızı veyahut siyah iki kanatlı büyük kapıları görünür. Zengin evlerin kapıları daima kapalıdır. (...) Geleneğe bağlı olmayan, yeniliklere değer veren zenginlerin kapılarında ise son model otomobillerin beklediğini görürsünüz. Dışarıdan size bir şey ifade etmeyen bu evlerin kapılarından içeri girdiğiniz zaman kendinizi tam manasıyla Çin'de ve bir Çin evinde bulursunuz. Shanghai'yın büyük apartmanları, Nanking ve Tiensen'in birer köşkü andıran modern evleri yanında bu evlerin çok çekici ve değişik güzelliği vardır.(Özerdim, 1987:55-56)

Bugün Çin'i ziyaret eden yabancıların uğrak yeri haline gelmiş ve Pekin'den kolayca ulaşılabilen Çin Seddi'ne gitmek o tarihte hiç kolay değildir. Pekin'den düzenli tren seferleri olmadığı gibi (otobüs ya da özel araç seçeneği zaten yoktur), trenle gidiş-dönüş en az 8 saat sürmektedir.

Prof. Özerdim'in notlarından, o dönemde Pekin'de elektriklerin sık sık kesildiğini ve günlerce gelmediğini öğreniyoruz. Yazar özellikle uzun kış gecelerini tek bir odanın dört duvarı arasında, elektrik ve radyodan mahrum bir halde "titrek bir mum yahut donuk camlı bir lamba ışığı altında kitap okuyarak" geçirmenin pek sıkıcı olduğundan yakınmaktadır (Özerdim, 1987:48). Ayrıca tifo ve diğer hastalıklar salgın halde olduğu için suları kaynatmadan içmediklerini, sebze ve meyveleri de ciddi bir temizlikten geçirdikten sonra yediklerini de aktarmaktadır (Özerdim, 1987:74).

5.3. Çin Tiyatrosu

Çinlilerin tiyatro sevgisinden söz eden yazar, hemen bütün büyük caddelere bakan sokaklarda, önlerinde kundaktaki çocuklarıyla kadınların, her yaştaki erkeklerin ve öğrencilerin sürekli kalabalık oluşturduğu, kapıları

rengârenk afişler ve kırmızı fenerlerle süslü tiyatro binalarından söz etmektedir. Halkın tiyatroya olan sevgisini ise; bir yanda bu sevginin baba ocağında büyükler, masalcılar, halk kitapları ve romanlar aracılığı ile aşılmasına, diğer yanda da oyunların konu ve anlatım biçimleri açısından doğal ve halka yakın olmasıyla ilişkilendirmektedir. Tiyatrolarda modern teknik ve üsluptaki oyunların yanı sıra, Çin'in ulusal ruhunu yansıtan klâsik eserleri de izlemek mümkündür. Prof. Özerdim, klâsik tiyatro sanatını anlayabilmek için Çin sahne tekniğini bilmenin önemini vurgulamaktadır. "Çin tiyatrosunun cehenneme benzer hali bir Batılıyı şaşkına çevirir" (Özerdim, 1987:57) diyen yazar bunun nedenini, Çin tiyatrosunun tamamıyla müzik üzerine kurulmasına, bu müziğin ise Çin'in yabancıları için güç anlaşılır olmasına bağlamaktadır. Yazarın, Çin sahnesini üstünkörü inceleyerek onu bir sanat olarak kabul etmeyenlere tavsiyesi, Çin ruhuna nüfuz etmeleri ve tiyatroya egemen olan sembolleri kavramalarıdır (Özerdim, 1987: 57-58).

5.4. Kırsal Yaşam

Çin'de bulunduğu sürede bir köyü de ziyaret eden Prof. Özerdim, kırdaki yaşam ve geçim koşulları, köyün toplumsal ve yönetsel yapısı hakkında da ayrıntılı bilgiler aktarmaktadır (köy ekonomisi, köyün yönetimi, aile yaşamı, evlilik, ölüm, yas, miras, köy mutfağı vb) (Özerdim, 1987:77-86).

Yazara göre, köylerde başlıca sosyal grup olan "chia", çekirdeği oluşturan çocuklardan başka uzak akrabaları da içine alan geniş bir aileyi nitelemektedir. Burada ortak bir mülke ve bütçeye sahip bireyler, işbölümüne dayalı ortak (komünal) bir yaşam sürmektedirler. Çocuklar bu ortamda doğmakta, yetişmekte ve babalarının sosyal mevkiini burada almaktadırlar. Böylece ana baba ile çocuklar arasında bağlılık, aile bireyleri arasında ortak bir çalışma ve nihayet sosyal birlik sağlanmaktadır (Özerdim, 1987:77-78).

Köy, belirli uzaklıklarda, birbirinden ayrılmış, belirli arazi dahilinde birleşmiş, birbirine bağlı ailelerden oluşmaktadır. Köyün birçok aile grubundan oluşması bakımından yasal bir statüsü olmamakla birlikte bir yönetim sistemi vardır.¹⁵ Pao-chia denilen bu sistemin özü, 10.-13. yüzyıllardaki yönetim sisteminden kaynaklanmaktadır. Yazar 1925 yılında Nanjing hükümetinin, ilk cumhurbaşkanı Sun Yat Sen'in bu sistemden

¹⁵ Günümüzde köyler yönetsel kademe içinde yer almazlar. Köyler, üyeleri, nüfusa göre 3 -7 arasında değişen ve seçimle göreve gelmeleriyle düzenlenen köy komitelerince yönetilmektedir. Ayrıca her köyde Çin Komünist partisi görevlisi de bulunmaktadır. (Sezen, 2009:149-150).

yararlanarak kurduğu “bağımsız yerel yönetim prensipleri”ne dayanan bir kanun çıkardığından söz etmekle birlikte kanunun ayrıntılarına girmemektedir. Her köy, grupların beraberce seçtikleri, köye hizmeti dokunmuş aydın kişiler, yani köy başkanları tarafından yönetilmektedir. Hükümetten aldıkları emirleri uygulayan köy başkanları köydeki hırsızlık ve diğer suçlarla ilgili yargıçlık görevlerini üstlenmekte ve bazen de köy okulunun müdürlüğünü yapmaktadırlar (Özerdim, 1987:84).

Yazar, köylerde zor yaşam koşulları içinde yaşayan kadın ve kız çocuklarının mülkiyet ilişkilerinin de tamamen dışında bırakıldıklarını yazmaktadır. O dönemde, kız çocuklarının miras hakkı yokken büyük erkek çocuklar mirastan iki pay almaktadırlar. Bu ayrıcalığın bedeli ise babanın ölümünden sonra büyük erkek çocuğun, evin erkeği olarak temel sorumlulukları yerine getirmesi, bir tür baba rolü üstlenmesidir (Özerdim, 1987:81-82).

6. Sonuç

Eski Çin'den Notlar, ilk bakışta bir Türk akademisyenin günlük gözlemlerini içeren yüzeysel bir metin olarak görülebilir. Üstelik yazarın, devrimin doğumunun yaşandığı günlerde Çin'de bulunmasına rağmen bu tarihsel olayın izlerini neredeyse hiç yansıtmaması ve kitabının tümüyle politikadan arındırılmış gözlemlerden oluşması önemli bir eksiklik olarak da değerlendirilebilir. Bununla birlikte yazarın da, kitabına koyduğu başlıktan anlaşılacağı gibi daha ileri bir iddiası yoktur. Nihayet, daha önce gazetelerde yayımlanmış günlük notlardan oluşan bir kitapçıktır. Zaten kitap olarak yayını, yazarın ziyaretinin üzerinden kırk yıl geçtikten sonra gerçekleşmiştir. Ancak bu mütevazı çalışmanın, içerdiği bilgiler ve gözlemler ile bugünkü Çin'i anlamamızda hiç de azımsanmayacak katkıda bulunacağı kanısındayım. Elbette devrimden önceki Çin hakkında Batı kaynaklı zengin, derinlikli bir yazına ulaşmak hiç de zor değildir. Ancak bu çalışmayı özgün kılan, bir Türk'ün, bir Türk akademisyenin bakış açısından yazılmış olmasıdır. Öte yandan yazarın Sinolog olması, bu notları, salt günlük, sıradan gözlemler olmaktan öteye taşımaktadır. Bu gözlemler, yeri geldiğinde yazarın akademik birikimiyle zenginleşmektedir. Bu özelliği ile *Eski Çin'den Notlar*, aynı zamanda bilgilendirici ve bugünkü Çin'i özellikle sosyolojik açıdan anlamamıza ve daha gerçekçi değerlendirmemize katkı sağlayıcı bir kitaptır.

KAYNAKÇA

- Beijing's Siheyuan*. (2008). Beijing: China Pistorical Publishing House.
- CAO, Ding. (2011). "2011 Joint Conference of Ibero-American Confucius Institutes. Held in Argentina". *Confucius Institute*. 15(4 July): 20-21.
- CHIANG, Chung-Cheng (Çan Kay-Şek). (t.y.). *Sovyet Rusya Çin'de: Yetmiş Yıllık Bir Ömrün Hikâyesi*. (Çev. Muhaddere N. Özerdim). İstanbul: Nebioğlu Yayınevi.
- COHEN, Alvin P. (1990). "In Memoriam: Wolfram Eberhard, 1909-1989". *Asian Folklore Studies*. 49 (1): 125-133.
- ÇELEBİ, Nilgün. (2003). "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki Mülteci Profesörler". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 43(1): 259-272.
- EREN, Hasan. (1993). "Annemarie von Gabain (1901-1993)". *Türk Dili*. 495: 213-215.
- OKAY, Bülent. (1993). "Prof. Dr. Muhaddere Nabi Özerdim (1916-19.12.1991)". *Doğu Dilleri*, 5(2): 87-95.
- ÖLMEZ, Mehmet. (1993). "Yitirdiklerimiz: Annemarie von Gabain (1901-1993)". *Türk Dilleri Araştırmaları*. 3: 289-292.
- ÖZERDİM, Muhaddere Nabi. (1945). "Yayınlar Üzerine: Çin'in Mukadderatı". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 3(3): 339-341.
- ÖZERDİM, Muhaddere Nabi. (1987). *Eski Çin'den Notlar*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- SEZEN, Seriyе. (2009). *Çin'in İkinci Uzun Yürüyüşü*. Ankara: TODAİE.
- VON GABAIN, Annemarie. (2009). *Türkojoloji Makaleleri*. (Der. ve şerh eden Y. Gedikli). İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.
- WASSERSTROM, Jeffrey N. (2010). *21. Yüzyılda Çin: Çin Hakkında Bilmek İstedığınız Herşey*. (Çev. Hür Güldü). İstanbul: İletişim.